

राम-वसिष्ठ संवाद

५०२ / कटाव

नेणुनी रूप या हरिचे । जल्पति जन नानापरिचे ॥१॥
 रज्जुसर्प नसुनी ये भानी । विश्व तयापरि असत्य मानी ।
 यापरि माध्यमीक अभिमानी । असत्ख्याति ते मुख्य मानुनी ।
 भ्रम उपपादिति एका करणी । अन्य क्षणिकवादि विज्ञानी ।
 आत्मख्याति मुख्य मानुनी । म्हणति रज्जुफणि बुद्धिपासुनी ।
 बुद्धिमुळें जग हें स्वस्थानी । व्यर्थ ख्याती अशा मानुनी ॥
 बुद्ध जाहले वेद दुरीचे ॥१॥

नेणुनी रूप या हरिचे । जल्पति जन नानापरिचे ०
 बुद्धीपासुनी सर्पचि भासे । तरि मग जेथ जेथ बुद्धि असे ।
 त्या त्या स्थळिं सर्पभ्रम न दिसे । म्हणुनी बुद्धि कारणचि नसे ।
 असत्य तरि वंध्यासुत न दिसे । या कारणें एक सिद्ध असे ।
 अन्य स्थळिं पाहणें फणि जसें । रज्जुवरी तो भ्रमेचि विलसें ।
 अघटित संस्काराचेंचि पिसें ।

ख्याति अन्यथाप्रमाण मानुनि । नैय्यायिक ते तर्क करोनी ।
 अन्यमता स्वबळें संहरुनी ।

मानिति जग तें यथार्थ साचें । रज्जुफणिसम अन्यभ्रमाचें ।
 जगत् सत्यची मानुनि वाचे । जल्पन करिती बहु तर्काचें ।
 इतरां म्हणती वादवितंड । खंडण मंडण करुनी बंड ।
 उभारिती ते अति प्रचंड ॥ तेणें भ्रमुनी करिती अणु निजघरिचे ॥२॥

नेणुनी रूप या हरिचे । जल्पति जन नानापरिचे ।
 मध्यें मध्यें पाणि ज्यापरी । किंवा बीजीं अंकुर कुसरी ।
 सामान्यत्वे वसे परोपरि । तैसी प्रकृति विश्वाकारी । सामान्यस्वरुपें निर्धारिं ।
 रज्जु इदंसामान्य प्रकाशे । सर्परूप हें विशेष भासे ।
 स्मृति उमटे परि अविवेक असे । या नांवचि आख्याती उमसे ।
 इदंशब्दवाच्य तसें जाणा । प्रधान तें अव्यक्तचि माना ।
 त्या पासुनियां कर्षण भाना । जना होत भ्रम विश्वचि नाना ।
 अविवेकचि त्या कारण जाणा । याप्रति वेदान्ताहि समाना ।
 यापरि युक्तिहीन या चारी । ख्याती वदल्या बहुत प्रकारीं ।
 आतां पंचमि ख्याति सुंदरी । अनिर्वाच्य माया निर्धारि । (य१३.१७)

वदवेना जे बहुताकारी । तें बोलिजे छंद अनिवारी ।
ज्ञानेश्वरप्रभु मते निवारी । शिष्या देउनि ठाव कृपापरिचे ॥३॥ नेणुनी रूप०

५०३ / अभंग

दृष्टिसृष्टि वाद

स्वप्नासम जग नव्हे स्मृतिरूप । ऐसें मुनिभूप सांगताती ॥१॥
सामग्रीरहित जयांची उत्पत्ति । मिथ्या तयाप्रति संज्ञा असे ॥२॥
मायबापावीण पुढें हत्ति उभा । दिसत प्रगल्भा स्वप्नीं जैसा ॥३॥
तैसेंची हें जग क्रमावीण पाहीं । लयासाठी सोई उत्पत्तीची ॥४॥
ज्ञानेश्वरप्रभु जाणुनि हा अर्थ । केला तो कृतार्थ शिष्य तेव्हां ॥५॥

५०४ / ओवी

यापरी सद्गुरुवचना । ऐकूनियां शिष्यराणा ।
पुढती कर जोडोनि प्रार्थना । सद्गुरुचरणा करीतसे ॥१॥
जय जय श्रीगुरुसमर्था । जय सच्चिदानंदा भगवंता ।
जय वेदविहित वेदात्मका अनंता । वेदस्वरूपा वेदगुह्या ॥२॥

५०५ / हिंदी / साकी

वचन सून शिष्यको गुरु जब कहते अमृत बाणी ।
भक्ति हरिकी दोख मिटावत यहि संतनकी बाणी ॥१॥

५०६ / हिंदी

सांख्य योग वेदान्त शास्त्रा सब भक्ति साह्यकरि आवे ।
सांख्य जीवको भिन्न करत है योग ईश्वर गावे ॥२॥

५०७ / हिंदी

पतिपत्नी को भेद न राखे वेदान्तकि ये रीति ।
तीनों मिलीके प्राप्त करो तुम कृष्णचरणमों प्रीति ॥३॥

०००

गद्य - हे भगवन् सांख्य शास्त्रांत जीव आणि देह भिन्न प्रतीत होतात. योगशास्त्रानें जीवाहून विलक्षण ईश्वर आहे असें सांगितलें आहे. आणि वेदान्तशास्त्रांत ईश्वर पती व जीव पत्नी हे दोन्ही ही भिन्न नाहीत असे सांगितले आहे, यातिहींचा समन्वय भक्तीत कसा होतो ?

५०९

सामनुष्टुप. मूळ-जोगी. ता.-तेताल. गौण.-कोठें नच जावें.

भलतें वदसि गड्या । तूं घालुनि भवफुगड्या ॥ भलतें वदसि०॥१॥
देहसहित हरिभक्ती करितां । फिटती मृत्युघड्या ॥ भलते वदसि०॥१॥
जीव वेगळा करुनि भक्तिं । करितो नित सुगड्या ॥ भलते वदसि०॥२॥
श्रुतियुक्ती अनुभव हा साधुनि । त्यज मायालुगड्या ॥ भलतें वदसि०॥३॥
ज्ञानेश्वरप्रभुस्मरण करीतां । येती अमृतघड्या ॥ भलते वदसि०॥४॥

५१० / कटाव

कथितों तें सावधान ऐकी । संशय मनिंचा सकलहि टाकी ।
जे जें दिसतें नयनमना कीं । या लोकीं आणिक वर नाकीं ।
त्यांची नाशिवंत रचना की । षडरिपुची वेसण यत्राकीं ।
त्यां अधिकार कोटि जनि ना कीं ।

म्हणुनि गड्या हें ऐकें सुखकर । भरभर संसर ।
नर होउनि तूं व्यर्थ न मर । हरिलागीं स्मर । हरपेल स्मर ।
भवसागर तर । करणी असि कर । दे हरिकरिं कर ।

श्रीगुरुचा वर ॥ पावुनि ज्ञानेश्वर म्हण रे ॥
भवभंग करीं श्रीरंग लावुनी मन रे ॥ वाणितील तुज मुनिजन रे ॥१॥

५११ / कटाव

सांख्य विवेचन

अद सांख्य-योग-वेदान्त-रसामृतकाला ॥

तूं विसरूं नको रे अन्वय-व्यतिरेकाला ॥६॥

सांख्य शास्त्र संपूर्ण असे कीं । ज्याप्रति पावुनि शोक न शेखीं ।

संख्ये जे अति पंचविशे की । जेथ आटती कर्महि शेखी ।

ती स्मृति अतिसुंदर । जी स्थळि ज्ञानेश्वर ।

निरूपण पूर्ण मनोहर । ध्याति सर्वदा ब्रह्माविष्णुहर ।

कपिलकथित आसुरिला त्याचा प्राकृतार्थ केला ॥ तूं विसरूं ॥१॥

करुनी जडचैतन्यविवेका । निश्चय धरिं श्रीहरिपदिं एका ।

गोपिमंडळी साह्य होइ का । हरिचें प्रेमदास्य करिं फुका ।

म्हणे मुखानें कृष्णराम । मग हरत षडरिचें नाम । नुरवि हरिनाम ।

करिल निष्काम । पुरुष निजधाम । द्वारपालाला ॥ तूं विसरूं नको रे ॥१॥

सत्वरजस्तम द्रव्यें तीन्ही । येति न वैशेषिकोक्तगुणी ।

परि हे तुजला आत्मबंधनीं । प्रधानगुण बोलिजेति म्हणुनी ।

एरव्हिं सर्वहि द्रव्यें जाणा । संयोगविभागें अनुमाना ।

त्या मी ऐसें मानुनि स्मरणा । करुनी तिही सामान्य करणा ।

समाना याना अधिकरणा । विषम अवस्थाप्रकृति जेव्हा ।

उपजति बुद्धि अहंकृति तेव्हां ।

पुढें विकार उपजती षोडश । असंग सच्चिदानंद पुरुष ।

जाण तत्त्व हे पंचवीस तूं । (य१उ.१९)

विवेक करिं ओळखूनि सांख्याला ॥ अद ० ॥३॥

विकार ते प्रत्यक्ष भासती । प्रधानाचि अनुमानीं वसती ।

पुरुष सदा अपरोक्षचि भासे । परोक्ष स्वर्गादीक विकासे ।
 दृश्य जें तें सकल विनाशे । म्हणुनी पुरुषीं ध्यान प्रकाशे ।
 ज्ञानेश्वर पद तें न विनाशे । म्हणुनी तत्पदिं अतिउल्हासे ।
 शरण जाउं चल भक्तिविलासें । सांडुनि दे भवभयकलंकाला ॥ अद०॥४॥

५१२ / कटाव

साधना

सांडुनियां स्त्रीसुतगोवी । तूं नित्यचि प्रभुला सेवी ॥६॥
 जाणायास परब्रह्माते । संग्रहिं ठेवीं शाब्दिप्रमा ते ।
 आश्रवूनि वैदिक धर्माते । आचरिं वर्णाश्रम कर्माते ।
 संतमुखें जाणुनि वर्माते । लोटांगणि जा श्रुतिवरमाते ।
 भेदुनि विषयांच्या मर्माते । फेडी चट शारीरभ्रमाते ।
 योगसमाधि साधुनि बा ते । धारण करी ब्रह्मनांवाते ।
 उसळुं नको संचितादि वाते । सुखें भोगिं प्रारब्धांगाते ।
 सेवुनि अंतरि श्रीरंगाते । सोडी सर्वहि इंद्रियनाते ।
 अंतीं सहाय होतिच ना ते । करिती जे तुज पूर्ण सनाथे ।
 वंदि नाथ ते संधि साधुनी । देहबुद्धिची जाळुनि धुनि ।
 मन ओवाळुनि सद्गुरुचरणीं ॥ मधुर तद्वचन जेवीं ॥ सांडुनियां०॥१॥
 नीलकंठ बोलिले भारती । टीका करितां सुखाकार ती ।
 शुद्धशबलसूत्र विराडोक्ति । विष्णु पांचवा चतुर्भुजाकृति ।
 पंचेश्वर पुरुष हे श्रौती । संसृति नाशावयास कीर्ती ।
 यांचि गाइजे सदासर्वदा, सांडूनि धंदा, मानुनि मांडुक्योपनिषदा ।
 ॐकार चतुष्पाद आत्मा । परमात्मा तो नक्हेचि यद्भिन्न प्रत्यगात्मा ।
 चिदन्य कोठें नाहिं अनात्मा । म्हणुनि एकचि जाणुनि परिमा ।
 सांडीं सर्वहि वृत्तिगरिमा । विरोधपर वैराग्य संहरीं ।
 सकळहि विषया सांडुनी दुरी । ध्यान योगें वृत्ति सावरीं ।
 ज्ञानेशचरणीं शिर ठेवीं ॥ सांडुनियां ०॥२॥

गुरुशिष्य संवाद समाप्त

(अपूर्ण)